

जबाबदार पालकत्व

माझ्या प्रिय समजूतदार पालकांनो !

गेल्या काही पत्रातून आपल्या लाडक्या व हुशार पोरांशी मी छान संवाद साधला आहे. त्यांच्या जिवनातील अतिशय महत्वाच्या व निर्णायक टप्प्यांविषयी खूप चांगली चर्चा केली आहे. परंतु हि चर्चा त्यांच्यापर्यंतच थांबू नये. त्यात तुम्हालाही सामिल करून घ्यावं यासाठी हा आपला पत्र-प्रपंच ! मुळात हि सर्व चर्चा, हा विषय तुमच्याही खूप जिव्हाळ्याचा आहे.

एक बाकी खरं, या पत्रांमधून मला छान-छान गोष्टी शेर करायला आवडतात. लहानपणी माझ्या आजोबांकडून मी खूप छान छान गोष्टी ऐकलेल्या आहेत. आज मी जो काही आहे तो त्यांच्यामुळेच आहे !

तर गोष्ट अशी आहे. एक उद्योगपती असतो. त्याने खूप मेहनतीने त्याचा उद्योग उभारलेला असतो. रात्रंदिवस तो त्या उद्योगात जुंपलेला असल्याने त्यामधून खूप रग्गड नफा मिळत असे. त्यामुळे त्याच्या दिमतीला गाडी, बंगले, मनाला येईल ते करण्याचं स्वातंत्र्य अशी सर्व सुखे हात जोडून उभी असत. एकदा गाडीने तो प्रवास करत असतो व दुपारची वेळ असते. त्याचा ड्रायव्हर प्रवासात पाणी घ्यायला विसरतो. त्या उद्योगपतीची एकच अडचण असते, ती म्हणजे या उद्योगाच्या धकाधकीत तो आपल्या शरीराची काळजी काही घेऊ शकत नव्हता. त्यामुळे त्याला ना-ना प्रकारचे आजार जडले होते. मधुमेह म्हणे मी, ब्लड-प्रेसर म्हणे मी, झालंच तर अति वजनाने सांघेदुखी इत्यादी-इत्यादी... त्यामुळे त्याला दर चार तासांनी कोणत्या ना कोणत्या गोळ्या घ्याव्या लागायच्या आणि आता त्याच्या गोळ्यांची वेळ होत आली होती. त्याने एक हिरवंगार शेत बघून ड्रायव्हरला गाडी थांबवायला सांगितली. ते दोघं जण गाडीतून उतरले आणि पाण्यासाठी त्या शेतात गेले. त्या शेतामध्ये पाण्याने भरलेली एक विहिर होती, तिच्या आजुबाजूला छानपैकी आंब्याची झाडं होती, मस्त गार-गार हवेची झुळूक येत होती आणि एका झाडाखाली त्या शेताचा मालक दगडावर डोकं ठेऊन दुपारची वामकुक्षी घेत होता. तो उद्योगपती त्या शेतकऱ्याच्या जवळ जातो आणि त्याला उठवण्याचा प्रयत्न करतो. तो शेतकरी उठतो व त्या उद्योगपतीकडे बघतो. तेवढयात तो उद्योगपती त्याला बोलतो, 'अरे, काय माणूस आहेस तू, दुपारच्या वेळी काम करायचं सोडून झोपला आहेस ! अरे ! एवढं चांगलं शेत आहे तुझं, त्यात रात्रंदिवस राबलास तर किती उत्पन्न काढू शकशील तू !' त्यावर तो शेतकरी त्याला विचारतो, 'त्याने काय होईल ?'

उद्योगपती म्हणतो, 'भरमसाठ उत्पन्न काढलं तर त्यातून तू अजून शेत विकत घेशील.' 'त्याने काय होईल ?' पुन्हा शेतकरी त्याला विचारतो. 'त्याने तुझं उत्पन्न दुप्पट होऊन तू दुसरे अनेक जोड धंदे म्हणजे कुक्कुटपालन, गार्ड-म्हशी पालन हेही करू शकशील,' उद्योगपती म्हणतो.

'मग त्याने काय होईल ?' पुन्हा शेतकरी विचारतो.

'एवढे सगळे उद्योग केल्याने तुझ्याकडे खूप-खूप पैसे येतील, माझ्या सारखा गाडीमधून फिरशील, बंगल्यांमध्ये राहशील आणि गादी, पंखे झालंच तर ए.सी. मध्ये मऊ मऊ गाद्यांवरती मस्तपैकी झोपशील !' उद्योगपती त्याला म्हणतो. त्यावर तो शेतकरी शांतपणे म्हणतो, 'मग मी

आता काय करत होतो ? माझ्या या शेतात आवश्यक ती सर्व मेहनत मी घेतो आणि मला अपेक्षित तेवढं उत्पन्नही काढतो, दुपारी या झाडांखाली थोडीशी विश्रांती घेतो, ताजा तवणा होतो आणि पुन्हा कामाला लागतो. हे सर्व केल्यावर रात्री बिछान्यावर पडलो कि शांत झोपी जातो. या दिनक्रमामुळे माझं आरोग्य अगदी ठणठणीत आहे आणि मला आजपर्यंत कोणता मोठा आजारही झालेला नाही !

थोडक्यात काय तर सुखी जिवनाच्या प्रत्येकाच्या कल्पना वेगळ्या असतात, त्या तशा असायलाही हव्यात. दुसरी आणि महत्वाची बाब म्हणजे सुख मिळवण्याचे मार्गही प्रत्येकाचे वेगवेगळे असतात. असं असताना आपल्या पोरानी डॉक्टर-इंजिनियर किंवा एम.बी.ए. होऊ नच पैसा कमवावा, मान सन्मान व प्रतिष्ठा मिळवावी असंच आपल्याला वाटतं नाही का ? आणि त्याही पुढचा प्रश्न हे मिळवणं म्हणजेच मानवी जिवनाचं सार्थक आहे अशीच आपली समजूत आहे, नाही का ?

पैसा, घर-दार, गाडी झालंच तर सोनं-नाणं अशी संपत्ती मिळवणं, त्यासाठीचं शिक्षण घेणं, मग लग्न करणं, मुला-बाळांना जन्म देणं, त्यांचीही शिक्षणं व जिवनाचं रहाट - गाडगं चालू ठेवणं यातच मनुष्य जिवनाची इति कर्तव्यता आहे हेच आपण आपल्या जगण्यातून दाखवत नाही का ? हे सर्व प्राप्त केले म्हणजे परमोच्च सुख मिळवलं हिच आजची आपली भावना आहे, नाही का ? दिशेने बाणासारखं झेपावण्यासाठी तुम्ही धनुष्याची भूमिका पार पाडणं गरजेचं आहे. मग बघा हि पोरं त्यांच्या ध्येयाच्या दिशेने कशी भन्नाट वाटचाल करतात ते !

समजूत क्रमांक दोन-चांगलं करीयर घडवायचं तर स्कॉलर असणंच गरजेचं आहे. मग व्यक्तिमत्व विकास वगैरे काय भानगड आहे बुवा आम्हाला नाही ठाऊक ! आणि ते जाणून घ्यायची आम्ही तसदीपण घेत नाही ! मयाशी जे जागतिक स्पर्धेत टिकण्यासाठी आपण बोललो, मानसिकदृष्ट्या सक्षम होण्याचा जो मुद्दा आहे त्याचा याच्याशी संबंध आहे. आपलं पोर शारीरिक, मानसिक रित्या किती कणखर आहे, सक्षम आहे याचा विचार कधी करतो आपण ? त्यासाठी त्याला घडवण्यासाठी काही पावलं उचलतो आपण ? यासर्व गोष्टींवरही विचार करायची वेळ आली आहे. आज अभ्यासाने हे सिद्ध केलंय कि यशस्वी करीयर घडवण्यासाठी शिक्षणाचा, मार्काचा वाटा फक्त १५ टक्केच असतो, ३० टक्के वाटा व्यक्तितील कौशल्यांचा असतो तर ५५ टक्के वाटा हा निव्वळ त्याच्यातील व्यक्तिमत्वातील गुणांचा असतो. आज नोकरीसाठी निवड करताना याच गुणांना प्राधान्य दिलं जातं.

जिवनाकडे, जिवनातील प्रत्येक क्षेत्राकडे बघण्याचा सकारात्मक दृष्टिकोन, कठिण परिस्थितीतही टिकून रहाण्याची जिद्द, चांगल्या कामगिरीतील सातत्य, आनंदी वृत्ती, अपयश पचवून पुन्हा उमेदीनं उभी रहाण्याची वृत्ती, दूरचं बघण्याची दूरदृष्टि, इतरां सोबत मिळतं जुळतं घेऊन काम करण्याचं कौशल्य या गुणांना आज बाजारात किंमत आहे याचं भान विसरून कसं चालेल ?

समजूत क्रमांक तिन-यशस्वी लोकांची गोष्ट वेगळी असते म्हणून ते अपवादात्मक असतात. मला सांगा सचिन तेंडूलकर काय मोठ्या श्रीमंत घरात जन्माला आला होता काय ? अमिताभ बच्चनचे वडिल काय करोडपती होते काय ? शाहरुख खानच्या कुटूंबातील कोणी चित्रपटात होतं काय ? नाही ना ? मग कशी काय हि मंडळी आज आहेत त्या ठिकाणी पोहचली

आहेत ? त्यांनी जर हिच समजूत बाळगली असती तर त्यांना हे यश मिळालं असतं का ? आज सामान्यातला सामान्य माणूसही मोठा विचार मनात ठेऊन तशी स्वप्ने बघू शकतो व ती प्रत्यक्षात खरीही ठरू शकतात. आपण आपल्या पोराना मुळात स्वप्नेच बघू देत नाहीत. ती आपल्यालाही बघू दिलेली नसतात. हे आता तरी आपण बदलणार कि नाही ? तुमची इच्छा प्रामाणिक असेल तर मदतीचे हात आपोआपच पुढे येतात.

हे झालं आपल्या पोरानांच्या करीयर विषयीचं. आता थोडं जबाबदार पालकत्वाबद्दल बोलू या. मुलांच्या एकुणच विकासाला प्राधान्य देवून कुटुंबात योग्य ते वातावरण निर्माण करणे व त्यातून कुटुंबाची प्रगती साधणे यालाच यशस्वी किंवा जबाबदार पालकत्व म्हणता येईल. यासाठी निव्वळ शैक्षणिक व इतर सुविधां बरोबरच योग्य दृष्टीकोन आपल्या मुलांमध्ये रुजवण्याची जबाबदारीची भावनाही महत्वाची ठरते.

“आमचा बाप अन् आम्ही” या पुस्तकाचे लेखक व नियोजन आयोगाचे सदस्य डॉ. नरेंद्र जाधव यांच्या वडिलांनी ‘जे काय कराल त्यात टॉपची कामगिरी करा’ असा विचार दिला, आपल्या मुलांना चांगले संस्कार दिले, मुलांमध्ये उच्च शिक्षणाचे महत्त्व रुजवले व म्हणून त्यांची सर्व मुले उच्च विद्याविभूषित होऊन मोठमोठ्या पदांवर गेली. प्रत्येक पालकाने वाचावं असंच ते पुस्तक आहे.

समाजातील जबाबदार पालकत्वाची उदाहरणे डोळयासमोर ठेऊ न आपण आपल्या मुलांसाठी जास्तीत जास्त काय देऊ शकतो याविषयी प्रत्येक पालकांनी प्रयत्नशिल रहायला हवे. चुका माणसांकडूनच होतात. चुका कोणाकडूनही घडू शकतात आणि मुलेही त्याला अपवाद नाहीत याची जाणीव पालकांना असायला हवी.

प्रत्येक मुलाचे व्यक्तिमत्व, त्याची वैशिष्ट्ये ही इतरांपेक्षा भिन्न असतात. वास्तव मुलामुलांमध्ये तुलना करणे सर्वस्वी गैर आहे. मुलांमधील विशेष गुणांचे कौतुक व त्यांच्यातील कमतरता मान्य करून त्यावर मात करण्यासाठीचं पाठबळ असा समतोल साधायला हवा. इंग्रजी भाषेत ‘अन कंडिशनल लव’ नावाचा एक शब्द आहे. त्याचा अर्थ आहे. कोणत्याही गुण दोषांच्या पलीकडच आपल्या मुलांवरील प्रेम ! एखादं मुल चांगले गुण मिळवत असेल तर आपण त्याचं जास्त कोड-कौतुक करतो व दुसरा कमी गुण मिळवत असला तर त्याला दुय्यम स्थान दिलं जातं. उलट ज्याला कमी गुण मिळतात त्याला तुमच्या आधाराची जास्त गरज असते.

मुलांच्या काही समस्या असल्यास त्या समस्यांचे निराकरण करणे पालकांच्याच हातात असते व मुलांकडून तसे अपेक्षित असते. आपल्या हाताबाहेरील समस्या सोडविण्यासाठी मानसोपचार तज्ञ व समुपदेशक यांचीही मदत पालक घेऊ शकतात. त्यासाठी मात्र कुटुंबाविषयी, मुलांच्या भवितव्याविषयी कळकळ मात्र हवी.

विशेषतः दहावी-बारावीच्या मुलांच्या संदर्भात मुलांची क्षमता लक्षात घेऊनच पालकांनी परीक्षेतील यशाची अपेक्षा ठेवायला हवी व त्यानुसार मुलांना वेळोवेळी धीर व प्रोत्साहन द्यायला हवे. या काळात मुलांचे शारीरिक, मानसिक आरोग्य कसे राखता येईल याकडे पालकांचे बारकाईने लक्ष असायला हवे. या परीक्षांच्या काळात मुले जबरदस्त मानसिक तणावाखाली असतात. अशा परिस्थितीत पालकांनी स्वतः ताणतणाव रहित राहून मुलांशी व्यवहार करायला हवा. मुलांमध्ये सकारात्मक दृष्टीकोनाची भावना निर्माण होईल याकडे पालकांचे लक्ष असावे. आपल्या स्वप्नांचे आशा आकांक्षांचे ओझे मुलांवर लादण्यापेक्षा त्यांना स्वतःच्या

आवडीनिवडीनुसार, पसंतीनुसार अभ्यास करायला व त्याविषयीचे निर्णय घ्यायला संपूर्ण स्वातंत्र्य पालकांनी घ्यायला हवे. विद्यार्थ्यांचे दहावी-बारावीतील यश हे केवळ त्यांच्या अभ्यासावर अवलंबून नसून कुटुंबातील परिस्थिती व इतर घटकांवरही अवलंबून असते.

अभ्यासात किंवा इतर ठिकाणी मुले अपयशी ठरल्यास त्यांना मानसिक आधाराची गरज असते. अशा वेळी त्यांचे सांत्वन करून पुढील प्रयत्नांसाठी प्रोत्साहित करायला हवं, नाही का ? भारतरत्न डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम यांनी आपल्या चिंतनातून आणि देशाविषयीच्या ज्वाज्वल्य प्रेमामुळे नागरीकांसाठीचा जाहिरनामा तयार केलाय, आपणही तो पाळण्याची प्रतिज्ञा करू या -

नागरिकांचा जाहिरनामा

आपण सर्वांनी मुलांचं महत्त्व ओळखलं पाहिजे
व त्यासाठी सर्व नागरिकांनी शपथ घेतली पाहिजे.

मुलं आमची मौल्यवान संपत्ती आहे.

आम्ही शिक्षण व विकासाचे अधिकार
यामध्ये मुलगा व मुलगी यांना महत्त्व देऊ.

आम्ही स्वार्थ्य व समृद्धीसाठी कुटुंब लहान ठेवू.

मिळकतीसाठी कठोर परिश्रम करावे लागतात
आम्ही ही मिळकत शृंगार व मद्य यांवर उधळणार नाही.

शिक्षणातून ज्ञान मिळतं.

ज्ञानामुळे विद्यार्थ्यांला यश मिळतं

हे शिक्षणाचं महत्त्व आम्ही आमच्या मुलांना सांगितलं पाहिजे.

आम्ही किमान पाच झाडं/रोपं लावू.

आम्ही आमच्या मुलांसाठी 'रोल मॉडेल्स'

म्हणजेच आदर्श बनू.

सांगायचं बोलायचं बरंच आहे तूर्त मी माझ्या मुलीच्या वार्षिक कार्यक्रमाला गेलो असता तेथे फादरने सांगितलेली गोष्ट सांगून या पत्राचा शेवट करतो.

एकदा एका शाळेचे मुख्याध्यापक त्या शाळेतील काही शिक्षकांना बोलावतात व सांगतात कि या शाळेतील सर्वात हुशार, शिकवण्यात निष्णात व मेहनती शिक्षक जर का कोणी असतील तर ते तुम्ही आहात आणि म्हणून या शाळेतील सर्वात हुशार विद्यार्थ्यांना शिकवण्याची जबाबदारी तुमच्याकडे दिली जात आहे. त्यानंतर काही विद्यार्थ्यांनाही बोलावण्यात आलं व त्यांनाही सांगण्यात आलं कि या शाळेतील सर्वात हुशार विद्यार्थी तुम्ही आहात आणि म्हणून तुम्हाला शिकवण्याची कामगिरी खास शिक्षकांवर टाकण्यात आली आहे. वर्षभर त्या शिक्षकांनी त्या विद्यार्थ्यांना मन लावून शिकवलं आणि त्या विद्यार्थ्यांनीही मन लावून अभ्यास केला आणि त्यांचा निकाल सर्वात अव्वल दर्जाचा लागला. त्या सर्वांचा मग सत्कार करण्यात आला. तेव्हा त्या मुख्याध्यापकांनी एक गुपित त्या सर्वां समोर उघड केलं. ते त्या शिक्षकांना म्हणाले वर्षाच्या

सुरुवातीला जे मी बोललो ते काही खरं नव्हतं. त्याचप्रमाणे त्यांनी विद्यार्थ्यांनाही सांगितलं कि तुम्हालाही वर्षाच्या सुरुवातीला जे मी बोललो ते काही खरं नव्हतं. परंतु खोटी का असेना तुमची स्तुती केल्यामुळे आणि तुम्हाला विशेष वागणूक दिल्यामुळे तुम्हाला चांगली कामगिरी करण्याची प्रेरणा व प्रोत्साहन मिळालं ! त्याचाच सुपरीणाम तुमच्या निकालांमध्ये दिसून आला.

शेवटी एकच विनंती आहे आपल्या या हुशार पोराना तुमच्या सतत प्रोत्साहनाची, पाठिंब्याची गरज असते, त्यांच्या मागे उभे रहा. मला खात्री आहे ते तुमच्या विश्वासाला कधीच तडा जाऊ देणार नाहीत.

पुन्हा इतर मुदांसोबत भेटूच !

आपला नम्र
भारु काका.

पत्राचे सार व कृती

पत्र क्र. ६

- * आपल्या भावना, समजूती पाल्यांवर न लादता त्यांचा कल ओळखून त्यांना त्यांचे करीयर घडवण्यास मदत करणे हेच पालकांचे आद्य कर्तव्य आहे. पाल्यांनी यशस्वी होण्यासाठी पालकांनी जबाबदारीने विचार करणं व त्यासंबंधीचे निर्णय घेणं यातच सर्वांचं हित सामावलेलं आहे.
- * प्रत्येकात काही ना काही निसर्गदत्त गुण असतात, त्यांची ओळख करून देणे आवश्यक असते.
- * तसेच काही दोषसुद्धा असतात. त्यांच्यावर टिका करून काहीच साध्य होत नाही. त्यांचा उगम शोधून त्यावर योग्य ती उपाय योजना केल्याने आश्चर्यजनक बदल घडू शकतात.
- * मुलांच्या प्रत्येक उपक्रमांत पालकांचा सक्रिय सहभाग आवश्यक आहे.
- * आज पर्यंत कधीच न मिळवलेलं मिळवण्यासाठी आजपर्यंत कधीच न केलेलं करावं लागेल.

कृती

- * प्रत्येक महिन्याच्या एका ठराविक तारखेला पुस्तकाचं वाचन आणि त्यातील वेगवेगळ्या मुद्यांवर चर्चा करा. हे करताना गेल्या महिन्यात त्या संदर्भात काय काय केले याचा आढावा घ्या. अजून काय सुधारणा करता येईल यावर विचार करा व योजना आखा. काही अडचणी येत असतील तर त्यातून मार्ग काढा.
- * कुटूंबाच्या व मुलांच्या भविष्याविषयी चर्चा करा, त्यात मुलांनाही सहभागी करून घ्या.
- * स्वतःची, कुटूंबाची ध्येये निश्चित करा व मुलांना त्यांची ध्येये निश्चित करण्यात मदत करा.
- * आजपर्यंत आज कधीच न मिळवलेलं मिळवण्यासाठी आजपर्यंत कधीच न केलेलं करण्यासाठीची कृती ठरवा.

